

Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının rəhbəri akademik Ramiz Mehdiyev "Zaman haqqında düşüncələr və elitani transformasiya edərək: varislik və innovasiyalıq" adlı məqaləsi adət etdiyimiz "məqalə" məhdudiyyətinə sığışmur. Bu, müasir cəmiyyətin hərəkətverici qüvvəsinə istiqamət vermək mövqeyindən yazılmış monoqrafik tədqiqat əsəridir, fəlsəfi, elmi-nəzəri mahiyyəti ilə yanaşı, siyasi-təbliği əsəridir. Bunun bir əhəmiyyəti də ondan ibarətdir ki, dövlətçiliyimizin ideologiyasının istiqamətini müəyyənləşdirən dövlət adamı tərəfindən yazılmışdır. Yusif Seyidov yazır: "Əsərdə müasir dünyanın, bəşəriyyətin, birinci növbədə isə, Azərbaycan dövlətinin qarşısında dayanan, bütün şüurlu insanların maraq dairəsində olan problemlər fonunda çox mühüm məsələlərdən söhbət açılır.

Bu fəlsəfi ideya fonunda insan dayanır və qloballaşan dünyanın sükanı insanın əlindədir. Bu insan nə qədər kamillərsə, XXI əsrin tələbləri səviyyəsində durarsa, cəmiyyət və cəmiyyətlər həqiqi təkamül yolu ilə inkişaf edir, azad və müstəqil həyatın əsası qurular. Bu mənada, elita problemi meydana çıxır. Elita nədir? Elita cəmiyyətin hansı təbəqəsidir? Cəmiyyətin formalaşmasında elitanın rolu nədən ibarətdir? Elitanın özü necə yaranır? Akademik Ramiz Mehdiyev bu və bununla əlaqədar digər sualları elmi-fəlsəfi baxımdan cavablandırır, elita məfhumunu, milli Azərbaycan elitası anlayışını belə formalaşdırır: "Elita o şəxslərdir ki, onlar üçün Azərbaycan təkcə həmiyə məlum olan "Odlar yurdu", doğulduğu yer, insana çörək və iş vermiş torpaq, dostların və qohumların olduğu məkan deyildir. Azərbaycan milli elitasının əksəriyyəti üçün bu, uğrunda hər kəsin hər şeyi qurban verməyə hazır olduğu müqəddəs anlayışdır".

Bu, nəzəri fikirdir. Bu, o deməkdir ki, milli elita üçün insanın savad dərəcəsi, ictimai mövqeyi və digər bu kimi cəhətləri nə qədər əhəmiyyətli olsa da, onlar öz-özlüklərində kifayət deyil. İnsan bu bilik və bacarıqlarını xalqın, vətənin mənafeyinə yönəldirsə və bununla da cəmiyyətdə lazımlı şəxs kimi etiraf olunursa, elita keyfiyyəti qazanır. Bu gün respublikamızda elita probleminin sözsöhbətə çevrildiyi vaxtda, elita anlayışına aydınlıq gətirmək lazım idi. Akademik Ramiz Mehdiyev heç ke-

həyata keçirənlərə deyirlər.

Müasir şərhə görə "elita" "cəmiyyətin ən görkəmli və nüfuzlu nümayəndələri" mənasını verir. Bu anlam elitar nəzəriyyənin əsasını təşkil edir. Bu anlayış hər hansı sosial strukturun zəruri hissəsi kimi idarəetmə funksiyasını həyata keçirən ali və imtiyazlı təbəqəni ifadə edir.

Qərb, MDB və Azərbaycan tədqiqatçıları tarixi-məntiqi yanaşma əsasında, ümumilikdə, elitizmin və xüsusən, siyasi elitanın təkamülünü tədqiq edərək, elita və demokratiyanın qarşılıqlı əlaqədə olduğu, onun təkcə siyasi deyil, elmi (intellektual), iqtisadi, bədii-ədəbi, siyasi, hakim, inzibati, müxalifət elitasına bölündüyü qənaətinə gəlmişlər. Elitanın bu və ya digər tipi ictimai prosesə təsir etməsinə görə ümum-milliyətçi elita səviyyəsinə yüksələ bilər. Milli-elita ictimai-siyasi proseslərin gedişini dəyişdirməyə qabil olan ictimai şüura güclü təsir edə bilən cəmiyyətin güclü mənəvi qüvvəsidir.

Siyasi elita aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirməlidir:

a) strateji funksiya (siyasi proqramların müəyyənləşdirilməsi, cəmiyyətin, siniflərin, təbəqələrin və s.-nin mənafeyini əks etdirən yeni ideyaların tətbiq edilməsi);

b) təşkilatçılıq funksiyası (işlənmiş planın həyata keçirilməsi, siyasi qərarların həyatda reallaşdırıl-

ması);

gücü oldu. Elitar təbəqə hər bir xalqın öz ənənələrinə və maraqlarına uyğun şəkildə, onun mənafehlərinin qorunması istiqamətində fəaliyyət göstərən qüvvədir. Elitar təbəqə cəmiyyətin alimləridir, mütəfəkkirləridir, yazıçılarıdır, şairləridir, ictimai fikir sahibləridir, qabaqcıl ziyalılardır, siyasətçi və ideoloqlardır. Cəmiyyətdə bu qüvvələr daim aparıcı olub. Elitar təbəqəsi olmayan cəmiyyətdə sivilizasiya yarana bilməz, inkişaf və irəliləyiş baş verə bilməz. Azərbaycanda tarixən onun güclü elitar qüvvəsi və təbəqəsi olmuşdur".

Elitar təbəqə hər bir xalqın milli-mənəvi dəyərlərinin daşıyıcısı və bu dəyərlərin yaradıcısı və milli maraqların qoruyucusu olan mənəvi qüvvədir. Elitar təbəqəyə siyasətçilər, ideoloqlar, yaradıcı şəxsiyyətlər və ziyalılar daxildir.

"Xalqın milli sərəvəti kimi seçiyələndirilən milli elita Heydər Əliyev siyasi-mənəvi məktəbindən bəhrələnərək formalaşmışdır.

Hikmət Babaoğlunun fikrincə, müstəqillik əldə etdikdən sonra Azərbaycanın qarşısında duran başlıca vəzifə və problemlərdən biri də yeni münasibətlər sistemində müvafiq surətdə milli elitanın formalaşdırılması və bu istiqamətdə milli münasibətlər zəminində təkamül xarakterli yeni keyfiyyət dəyişikliklərinə nail olmaq idi. Milli elitanın formalaşdırılması üçün bir sıra strateji seçiyəli zəruri tədbirlər görmək lazım idi ki, bütün bunların fonunda gərəklili şərait və resurslar tə-

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu**

KIVDF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığının artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

Azərbaycan milli elitası insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi uğrunda mübarizədə

sə cavab vermir və belə bir məqsəd də daşımır. Ancaq deyir ki, hər hansı bir məfhumun, eləcə də, elitanın ümumi nəzəri anlayışını nəzərə almadan, onun məhəlli məsələləri haqqında fikir yürütmək o qədər faydalı olmur".

Elita tarixən ölkənin mərkəzi şəhərlərində formalaşmışdır. Bir zamanlar Azərbaycan elitası Təbriz şəhərində təmərküzləşmə prosesinə qədəm qoyurdu, bu mümkün olmadı, belə bir mövqə Tiflisdə formalaşmağa başladı, nəhayət, Bakı onun mərkəzi oldu. Bununla bərabər Gəncədə, Naxçıvanda, Şuşada güclü milli elita səviyyəsi özünü göstərirdi. Bütün bunlar tarixin gedişində, zamanın tələbi ilə meydana gəlirdi. Akademik Ramiz Mehdiyev dedi ki, bu proses 1970-ci illərdən Heydər Əliyevin təşəbbüsü və təşkilatçılığı ilə dövlət əhəmiyyətli məsələ səviyyəsində həyata keçirilməyə başlandı, yeni, müasir keyfiyyət aldı, əhatə dairəsi, məzmunu genişləndi və indi ölkənin Prezidenti hörmətli İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə davam etdirilir.

Siyasi elita hər hansı bir ölkədə siyasi hakimiyyəti

ması);

c) integrativ funksiyası (cəmiyyətin vəhdətinin və sabitliyinin möhkəmlənməsi, onun siyasi və iqtisadi sisteminin dayanıqlığı, münəqışə situasiyalarına yol verilməməsi. Əgər o baş veribse, həll edilməsi.

M.Yusifov siyasi elitanın formalaşmasının zəruriliyini göstərərək yazır: "Siyasi-ideoloji elitani formalaşdırılmadan müstəqil dövlətçiliyimiz zəminində yaradılmış milli-mənəvi dəyərlərimizi, azərbaycançılıq ideyalarını, sosial və iqtisadi inkişaf nailiyyətlərimizin ən qabaqcıl keyfiyyətlərini gələcək nəsələ çatdırmaq imkanlarına nail ola bilmərik. Siyasi-ideoloji elita müstəqil Azərbaycan Respublikasında yaradılmış siyasi, ideoloji, milli, mənəvi və sosial sahələrdə qazanılmış ənənələrimizin varisliyi kimi formalaşmışdır".

R.Mehdiyev Azərbaycan milli-siyasi elitasının yaranma tarixinin 1990-cı ildə Heydər Əliyevin fəaliyyətə başladığı dövrdən başladığını göstərir: "Elə bu mürəkkəb keçid dövrü də demokratik dəyərlər, sərbəst iqtisadiyyat, azadlıq və dövlət müstəqilliyi uğrunda mübarizə aparmağa qadir olan müasir milli-siyasi elitanın mənəvi və siyasi amalinin formalaşmasının başlan-

min edilsin: ilk növbədə, müstəqillik əldə etmiş dövlətə milli münasibətlər sistemini rəşional surətdə tən-zimləyəcək, ictimai-siyasi ahəng-darlıq və tərəqqini təmin edəcək və ümum-milliyətçi strategiyasını müəyyən və tətbiq edə biləcək güclü siyasi hakimiyyət lazım idi. Hakimiyyətin effektivliyi milli tərəqqiyə mane olan mövcud problemlərin həll edilməsi və milli inkişaf strategiyasının müəyyən və icra olunmasını mümkün edəcəkdi. Amma qeyd etdiyimiz kimi, müstəqilliyin ilk iki ilində ölkəyə sərşştəsiz və ir-rasional şəxslərin rəhbərlik etməsi, nəinki milli inkişaf strategiyasının müəyyən və icra edilməsini mümkün etmədi, eləcə də, həmin sub-yektlərin disfunkşionallığı yeni müstəqillik əldə etmiş ölkə üçün çox ciddi təhdid və risklər yaratmış oldu. Məhz bu cür kəskin situasiyanın fonunda milli elitanın formalaşdırılması mümkün olmadı və institusional aktorların bərqərar oluna bilməməsi ölkə miqyasında kataklizmlərin dərinləşməsinə şərtləndirdi.

Yalnız 1993-cü ildən - Azərbaycan xalqının Ümum-milliyətçi Lideri Heydər Əliyevin ikinci dəfə hakimiyyətə gəlməsindən sonra bəhs edilən vəzifələrin yerinə yetirilməsi üçün əl-verişli şərait yaradıldı və bu istiq-

mətdə milli resurslardan səmərəli surətdə istifadə edildi. Nəticə etibarilə, bütün bunlar milli elitanın da formalaşmasını təmin etdi və elita transformasiyasının əsası mövcud dəyərlərə, qanunauyğunluqlara və tələblərə müvafiq surətdə qoyuldu. Bu məsələnin Azərbaycan təcrübəsinə gəldikdə isə, qeyd edə bilərik ki, hüquqi və ictimai-siyasi təsisatlanma vəzifəsinə sisteməti surətdə konstitusiyanın qəbul olunmasından sonra (12 noyabr 1995) nail olundu. Ana Qanunun qəbul olunması və ona müvafiq surətdə bütün sahələri əhatə edən qanunvericilik bazasının zənginləşdirilməsi institusional aktorların funksionallığı və fəaliyyət mexanizminə əlverişli zəmin yaratdı. Bu isə siyasi sistemin struktur elementlərini təkmilləşdirməklə yanaşı, milli elitanın transformasiyasını da mümkün etdi. Milli elitanın formalaşdırılması üçün sosiomədəni transformasiyaya start verilməsi, buna müvafiq və paralel surətdə struktur islahatlarının həyata keçirilməsi və institusional bazis formalaşdırılması vəzi-fələrinin də həyata keçirilməsi strateji seçiyəli fundamental vəzifələrin sırasında idi. Sosiomədəni transformasiyaya nail olmaq cəmiyyətdə yetkin stratifikasiyalaşma vəzifəsinin təmin olunmasını mümkün ed-

çəkdi ki, bu da nəticə etibarilə təkmil sosial-siyasi sistemin bərqərar olunmasını şərtləndirirdi. 1993-cü ildən başlamaq etibarilə Ulu Öndər Heydər Əliyevin rəşional və pragmatik strateji tədbirləri sayəsində ictimai-siyasi sabitlik təmin edildikdən, bölücü meyillər və mərkəz-dənqəçmə tendensiyaları neytrallaşdırıldıqdan sonra sosiomədəni transformasiya prosesinin əsası qoyuldu və bütün sahələri əhatə edən partikulyar və universal struktur islahatları həyata keçirildi. Beləliklə, ölkəmizdə milli elitanın formalaşması, transformasiyası və yenilənməsi Ümum-milliyətçi Lider Heydər Əliyevin milli inkişaf strategiyasının fonunda həyata keçirildiyi kompleks strateji tədbirlərin fonunda mümkün oldu. Ulu Öndər Heydər Əliyevin sabitləşdirici mexanizmlərdən məhərətlə istifadə edərək "mərkəzdənqəçmə" meyillərini neytrallaşdırması və siyasi, hüquqi, sosial, iqtisadi, mədəni və digər sahələri əhatə edən milli inkişaf strategiyasını həyata keçirməsi elita transformasiyasının milli maraqlara və dəyərlərə müvafiq surətdə başlanmasını şərtləndirdi.

Vahid Öməröv,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru